

KORXONALARNING MOLIVAVIY BARQARORLIK KO'RSATKICHLARI. (TAHLILI)

Mirzayev Umidjon Mirzahmedovich

Annotatsiya: *Ushbu maqolada korxonalarda moliyaviy barqarorlik jarayoni uning ko'rsatkichlari haqida so'z boradi.*

Kalit so'zlar: *to'lovga layoqatsizlik, bankrotlik, tadbirkorlik faoliyati, boshqaruv, korxonalar, loyiha, bank.*

Kompaniyani samarali moliyaviy boshqarish ko'p jihatdan inqirozli vaziyatlarni bashorat qilish qobiliyatiga bog'liq bo'lib, uning asosiy va zarur elementi tashkilot faoliyatining diagnostikasi hisoblanadi. Korxonaning barqaror rivojlanishining ta'minlash maqsadida risklarni boshqarish va baholash jarayonini avtomatlashtirishga imkon beradigan model juda dolzarbdir, chunki korxonalar faoliyati muammosiz ishlashga va loyihalarni amalga oshirish jarayonida noishlab chiqarish vaqtini qisqartirishga qaratilgan va bu kompaniyaning yanada barqaror rivojlanishini ta'minlaydi. Ushbu jarayon korxonaning moliyaviy holatini yaxshilash va ma'lum moliyaviy natijalarni yaratishga qaratilgan. Dunyodagi tahlikali vaziyatda ko'plab kompaniyalar beqaror bozor sharoitida ishlashlari kerak, bu ularning faoliyati eng ko'p xavf-xatarlarga duchor bo'lishidan dalolat beradi [1]. Eng muhim xavflardan biri bu moliyaviy to'lovga layoqatsizlik xavfi hisoblanadi. Davlatning farovonligi va uning jahon sahnasida rivojlanishi ko'p jihatdan ushbu hududda joylashgan kompaniyalar, korxonalar yoki tashkilotlarning moliyaviy holatiga bog'liq. Kompaniyalarning samarali faoliyat yuritishi va rivojlanishi milliy daromad va yalpi milliy mahsulotni yaratishning asosi bo'lib xizmat qiladi. Tadbirkorlik o'z rivojlanish yo'lida doimiy ravishda xavf va moddiy manfaatlar bilan birga boradi. Aslida, tadbirkor-bu tavakkal qilishga va qabul qilingan qarorlar uchun javobgarlikni o'z zimmasiga olishga tayyor shaxs [2] Bu biznes bilan shug'ullanadigan shaxsning asosiy farqlovchi xususiyati. Xavf bilan bog'liq qarorlarni qabul qiladigan menejer kelajakdagi vaziyatlarni yetarli darajada baholashi va yetarli ma'lumotga ega bo'lishi, shuningdek, o'tgan tajribaga e'tibor qaratishi kerak. Tadbirkorlik konsepsiyasiga boshqa nuqtai nazarlar ham mavjud, masalan, Shumpeter tadbirkorning asosiy ajralib turadigan xususiyati — innovatsion faoliyat deb hisoblagan [3]. Bepul naqd pulni texnologiyalarga, mahsulotlarga investitsiya qilish, investitsiyalardan kerakli daromad olish xavfini olish haqida gapiradi.

Moliyaviy holat barqarorligini tahlili orqali ma'lum davr mobaynida moliyaviy resurslarni korxonalar qanday boshqarganligiga baho beriladi. Avvalo, moliyaviy resurslar holati bozor va korxonalar rivojlanishining talablariga mos kelishi kerak, chunki moliyaviy barqarorlikni talab darajasidan past bo'lishi korxonani to'lovga qobilligini zaiflashtiradi, ishlab chiqarishni rivojlanishi uchun mablag'lar yetishmasligiga olib keladi. Buning aksi bo'lgan holatlarda esa moliyaviy resurslarni ortiqchaligi ishlab chiqarishni rivojlanishiga to'sqinlik qiladi, ishlab chiqarish zaxiralari va rezervlarini

me'yordan ortib ketishiga sabab bo'ladi, demak, moliyaviy resurslarni samarali shakllanishi, taqsimlanishi va ulardan foydalanishi moliyaviy barqarorlik mohiyatini ifodalaydi. Iqtisodiy adabiyotlarning ko'pchiligida moliyaviy mustahkamlikka (barqarorlikka) va balans likvidligiga bir xil ta'rif berishadi va aniqlanayotgan ko'rsatkichni moliyaviy mustahkamlik yoki balans likvidligi, ya'ni korxonalarining olingan qarzlarni qaytarib berish qobiliyatiga egalik deb tushuniladi. Moliyaviy mustahkamlik va balans likvidligi – bu o'z mazmuniga ega bo'lgan ikki xil moliyaviy ko'rsatkichlar bo'lib, korxonalar moliyaviy faoliyatini har xil nuqtayi nazardan ifodalaydi.

Moliyaviy barqarorlik keng qamrovli ko'rsatkich bo'lib, korxonalar faoliyatining barcha tomonlari natijasi unda aks etadi. Moliyaviy barqarorlikka erishgan korxonalar quyidagi xususiyatlarga ega bo'ladi: - bozor munosabatlarini har xil sharoitlarida ham faoliyat yuritish olishi; - korxonalar pul mablag'larini erkin harakat qilishi; - moliyaviy resurslarni bozor talablariga mos kelishi; - moliyaviy resurslar holati ishlab chiqarishni rivojlantirish va to'lov qobiliyati, kreditga layoqatligini ta'minlay olishi; - ishlab chiqarish xarajatlari va xarajatlarini manbalar bilan qoplanishi. Iqtisodiyotga oid adabiyotlarda moliyaviy barqarorlikka taalluqli ko'rsatkichlar, ularni hisoblash yo'llari va tahlili yetarlicha yoritilmagan. Moliyaviy barqarorlik mazmun jihatidan turlicha ta'riflanadi. To'lov qobiliyati, balans likvidligi, korxonani bozor faolligi ko'rsatkichlari, moliyaviy barqarorlik ko'rsatkichlari sifatida ko'rilishi mutlaqo noto'g'ri. Tahlil davomida moliyaviy barqarorlikka ta'sir etuvchi ichki va tashqi omillarga e'tiborni qaratmoq lozim. Ichki omillarga quyidagilarni kiritish mumkin.

- korxonalar faoliyatini tarmoq xususiyatiga mos kelishi;
- ishlab chiqarilayotgan mahsulot, ko'rsatilayotgan xizmat tuzilishi (strukturasini);
- ustav kapitaliga to'langan miqdor hajmi;
- xarajatlarning miqdori, ularni daromadlarga nisbati dinamikasi;
- mol-mulk va moliyaviy resurslar holati, shu jumladan, zaxira va rezervlar, ular tarkibi va tuzilishi.

Tashqi omillarga xo'jalikni yuritishning iqtisodiy shartlari, to'lovga qodirlik, xaridorlarning daromadlik darajasi, davlatning soliq va kredit bo'yicha siyosati, tashqi iqtisodiy aloqalar va boshqalar kiradi. Umumiy barqarorlik chegarasini yuqori yoki past bo'lishi turli xil sabablarga bog'liq.

Chet el iqtisodiy adabiyotlari va jahon amaliyotida «moliyaviy barqarorlik» so'zini ifodalashidagi farqlanish korxonalar balansini tahliliga ikki xildagi yondoshish, ya'ni balans likvidligini an'anaviy va zamonaviy funksional usullarini qo'llash orqali yuzaga keladi. Moliyaviy barqarorlikni balans likvidligi tahlilining an'anaviy usuli orqali aniqlash quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- minimal moliyaviy tenglik qoidasi – ijobiy likvidlikka asoslangan bo'lib, bunda joriy aktivlar likvidligining o'sishi majburiyatlarga nisbatan yuqori bo'lishi shart;

- maksimal qarzdorlik qoidasi – an’anaviy me’yorlarga muvofiq korxonalar qarzini o’z mablag’lari bilan qoplanish chegarasi: uzoq va o’rta muddatli qarzlarning doimiy kapitalning yarmidan yuqori bo’lmasligi lozim.

- maksimal moliyalashtirish qoidasi – oldingi qoidaga rioya qilingan holda qarz kapitali barcha qo’yilmalar uchun to’lanadigan foiz summalaridan ortib ketmasligi lozim.

- Funktsional balans likvidligini tahlili orqali moliyaviy barqarorlik quyidagi shartlarga rioya qilgan holda aniqlanadi:

- moliyaviy muvozanatni saqlanishi uchun stabil resurslar – doimiy kapital va unga tenglashtirilgan mablag’lar stabil joylashtirilgan aktivlarni 100 % qoplashi lozim.

Nisbatni 100 % dan past bo’lishi stabil joylashgan mablag’lar stabilga ega bo’lmagan resurslar bilan, ya’ni qisqa muddatli majburiyatlar shaklida moliyalashtirilganligini ifodalaydi. Oborot aktivlariga bo’lgan talab qisqa muddatli moliyalashtirish tufayli hisobot davri mobaynida o’zgarib turadi va bu o’zgarishlar quyidagilarga olib keladi:

- oborot aktivlarini ortiqcha ta’minlanishiga, buning natijasida vaqtinchalik erkin harakatdagi oborot mablag’lari vujudga keladi;

- oborot aktivlari bilan yetarli darajada ta’min etilmasligiga, buning natijasida chetdan qarz mablag’larini jalb etilishiga;

- umumiy qarzdorlikni baholash – chetdan jalb etilgan qarz mablag’lari o’z mablag’lariga nisbat ko’rinishidagi ifodasidir.

Amaldagi iqtisodiy fan o’z tasarrufida moliyaviy ko’rsatkichlarni tahlil etishning ko’plab usullari va uslublarini jamlagan.

Moliyaviy barqarorlikni mutlaq ko’rsatkichlar ishtirokida aniqlash uchun ishlab chiqarish zaxiralarini uni tashkil etuvchi manbalari, ya’ni o’z aylanma mablag’lari, bankdan olingan uzoq muddatli va qisqa muddatli kredit va qarzlarning summaları bilan taqqoslanadi. Nisbiy ko’rsatkichlar foiz, koeffitsiyent, indekslar ko’rinishida ifodalanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O’zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi. — T.: O’zbekiston, NMIU 2014 y.- 73- b.

2. O’zbekiston Respublikasining «Yer kodeksi». T.: 1998-yil 30- aprel.

3. Temirqulov, A., & Qudbiyev, N. (2022). Iqtisodiy rivojlanish maqsadlarini amalga oshirishda soliq siyosati o’rni. Journal of Integrated Education and Research, 1(2), 121-127.

4. Давлятшаев, А. А. (2020). Необходимость проведения анализа региональных инвестиционных проектов. Национальная ассоциация ученых, (55-2 (55)), 28-32.

5. Кудбиев, Д. (2022). Особенности И Принципы Развития Системы Финансового Менеджмента В Узбекистане. *Periodica Journal of Modern Philosophy, Social Sciences and Humanities*, 12, 200-206.